

GICZI ZSOLT

Felekezeti viták a katolikusok és a protestánsok érvényesülési lehetőségeiről a Horthy-korszakban

A magyarországi katolikusok és protestánsok Horthy-korszakbeli kapcsolatait sajátos ketősség jellemezte. Ez egyfelől a két vallási tábornak a felekezeti béke és együttműködés megteremtésére irányuló próbálkozásaiból, másfelől gyakori viszálykodásaikból tevődött össze. Hazánkban a Rómához hű egyháziak és a reformáció követői egyaránt azt hangoztatták, hogy készek a vallási békesség megteremtésére és fenntartására. Az ilyen elvi nyilatkozatok megtételére az ország népességének vegyes felekezeti megoszlásán túl bizonyos reálpolitikai megfontolások ösztönözték a kereszténység két nagy irányzatának vezetőit. Hiszen a lakosság mintegy kétharmadát híveként számon tartó katolikus egyház nem hagyhatta teljesen figyelmen kívül az állampolgárok több mint egynegyedét tömörítő reformált vallási közösségek érdekeit és véleményét. Ugyanakkor a reformátusok és az evangélikusok sem feledkezhetek meg a hazai katolicizmus tömegebefolyásáról és a protestánsokhoz képest sok szempontból még mindig előnyösebb pozícióiról. Emellett az állami vezetés nagy súlyt helyezett a keresztény közösségek közötti nyugalom biztosítására. Ezt a politikai elit tagjai elengedhetetlen feltételként jelölték meg a magát kereszténynek és nemzetinek definiáló rendszer fenntartásához. A mindenkori kormányok a magyarság egysége megővésének fontosságát hangsúlyozták, s a társadalmi összefogás szükségességét a történelmi egyházak sem kérdőjelezték meg.¹

Az óhajtott felekezeti jó viszony és hatékony együttműködés érvényesülését azonban jelentősen hátráltatták a katolikusok és a protestánsok között rendszeresen kirobbanó viták. Ezek kiváltó okainak köre igen széles volt. Közülük most csupán a legjelentősebbekre utalunk. A legtöbb összetűzésre a vegyes házasságok ügyében került sor. A katolikus egyház ugyanis csak akkor volt hajlandó érvényesnek elismerni hívei házasságát más vallású személyekkel, ha azt saját papjuk előtt kötötték meg. Ilyenkor a nem katolikus félnek kötelezettséget – azaz reverzalist – kellett adnia arról, hogy minden születendő gyermeküket katolikusnak nevelik. A protestánsok ez ellen tiltakoztak, ami heves szócsatákat eredményezett.

¹ A magyarországi katolikusok és protestánsok viszonyának javítására és egymáshoz történő közeledésükre irányuló korabeli törekvésekkel foglalkoznak következő publikációink: *Egy eszmecsere és előzményei. Vélemények a katolikus–protestáns egység megvalósításának lehetőségéről a Magyar Szemle és a Protestáns Szemle 1937–1938-as évfolyamaiban*. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Acta Historica, tomus CVIII. Szeged, 1999. 65–83.; „A magyarság lelki egysége felé”. *A katolikus–protestáns egységtörekvés Horthy-korszakbeli történetéhez*. Credo, 6. évf. (2000) 1–2. sz. 17–24.; *König Kelemen és Az Egység Útja című folyóirat indulása*. Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica, tomus CXIV. Szeged, 2002. 99–114.; „Meg kell értenünk az igazságot, hogy csak együtt tölthetjük be szent elhivatásunkat.” *Katolikus és protestáns állásfoglalások a magyarországi keresztény felekezetek közeledésének lehetőségeiről az 1930-as és 1940-es évek fordulóján*. In: Zsoldos, Sándor (szerk.): *Il ruolo delle religioni e delle chiese nella formazione delle società in Europa e nel Nuovo Mondo*. Szeged, 2005. 385–402.

A két nagy keresztény irányzat lelkészeinek közös vallási ténykedései körül szintén sokszor csaptak össze az indulatok az 1919 és 1945 közötti években. A katolikus papok számára egyházi törvényeik megtiltották, hogy világi rendezvényeken szertartásokat végezzenek, ha azokon protestáns lelkészek aktívan szerepelnek. Ennek az lett a következménye, hogy az ilyen ünnepeken a hatóságok gyakran mellőzték a reformált felekezetek képviselőit. Ezt a protestánsok az egész közösségükön esett sérelemként élték meg, aminek orvoslását erőlyesen követelték. Az egyházi polémiák kiapadhatatlan forrását képezte az egyes vallási közösségeknek járó államsegély nagysága is. Az 1848. évi XX. törvénycikk kimondta, hogy a bevett felekezetek az államtól anyagi támogatást kapnak egyházi és iskolai feladataik ellátására. A protestánsok folyamatosan azt hangoztatták, hogy nekik a ténylegesnél nagyobb állami dotáció jár, mert nincsenek akkora földbirtokaik, mint a katolikus egyháznak. A másik oldalról viszont azt igyekeztek bizonyítani, hogy valójában a katolikusok államsegélyét kell megemlíteni.

A Horthy-korszakot az előbbiekhöz hasonlóan végigkísérték azok a viták, amelyek a katolikusok és a reformált hitet követők érvényesülési lehetőségeiről zajlottak. Ezek egzisztenciális kihatásai miatt erőteljesen foglalkoztatták a közvéleményt. Alig ocsúdott fel a három nagy történelmi keresztény egyház a Tanácsköztársaság és a vesztes világháborút lezáró trianoni békeszerződés okozta sokkból, már megindult a fenti kérdés körüli huzavona. Katolikus és protestáns részről kölcsönösen azzal vádolták egymást, hogy a másik fél hívői kisajátítják maguknak a jól jövedelmező központi állami tisztségeket, valamint a helyi közigazgatási, a katonai, a tudományos és egyéb pozíciókat. A katolikusok arra panaszkodtak, hogy a keresztény–nemzeti Magyarországon elnyomja őket a protestáns dominancia. A reformátusok és az evangélikusok pedig úgy érezték, hogy csendes és szívós ellenreformáció érvényesül velük szemben.

Katolikus oldalról sokak már azt is rosszallással nézték, hogy a nemzetgyűlés 1920. március 1-jén a református Horthy Miklóst választotta Magyarország kormányzójává. Tőlük eltérően Csernoch János esztergomi érsek – józanul mérlegelve hazánk kül- és belpolitikai helyzetét – elfogadta Horthy ideiglenesnek szánt államfői megbízatását. 1920. március 2-án levélben üdvözölte az új kormányzót, s biztosította a katolikus egyház támogatásáról.² Horthy két nappal később írt válaszában a „keresztény-nemzeti eszme” irányító szerepének megvalósításához mint katolikus-protestáns közös célhoz kérte Csernoch segítségét.³ A második királypuccsot követően a kormányzó ismét levélben fordult a hercegprímáshoz. Aggodalmát fejezte ki amiatt, hogy az ő és a szintén református gróf Bethlen István által vezetett kormány IV. Károly iránti magatartásában egyesek a katolicizmus elleni tendenciát látják.⁴ Az érsek éppen IV. Károly és a Habsburg-ház trónfosztása nemzetgyűlési megszavazásának napján vetette papírra reagálását. Megnyugtatta Horthyt, hogy a királykérdést a katolikus főpásztorok nem tekintik felekezeti ügynek. Kijelentette, hogy megbízik a Bethlen-kabinetben, ám így folytatta: „Az érzékeny nagy publikum előtt azonban föltűnő volt az aránytalanul sok protestáns miniszter s így keletkezett a katolikusok közt az az ellenőrizhetetlen hangulat a protestánsok erős térfoglalásáról, amelyet állítólag más magas állami hivatalok betöltésénél is tapasztalnak. Ilyen híreket többnyire a mellőzött politikusok és tisztviselők terjesztenek, akik mellőzöttségük indokát nem akarják másban fölismerni,

² Esztergomi Primási Levéltár (a továbbiakban: EPL) Categoria (a továbbiakban: Cat.) B. 469/1920. Csernoch János levele Horthy Miklósnak 1920. március 2-án.

³ EPL Cat. B. 469/1920. Horthy Miklós levele Csernoch Jánosnak 1920. március 4-én.

⁴ EPL Cat. B. 3511/1921. Horthy Miklós levele Csernoch Jánosnak 1921. november 3-án.

mint a vallásukban.⁵ Csernoch nem tagadta, hogy sok katolikusban növekszik az elégedetlenség a reformáció hazai követői iránt. Azonban rámutatott, hogy ebben a reformátusok és az evangélikusok is hibásak, mert egyházi gyűléseiken rendszeresen foglalkoznak a katolikuság érzékenységét bántó témákkal. A bíboros ugyanakkor kijelentette, hogy mindent elkövet a felekezeti villongások elkerüléséért. Ismerve Csernoch további tevékenységét, megállapíthatjuk, hogy tartotta magát utóbbi ígéretéhez. 1927 júliusában bekövetkezett haláláig toleráns magatartást tanúsított a protestánsok iránt, s így próbálta mérsékelni egyházának ilyen vonatkozásban türelmetlen és agresszív tagjait. Higgadt és tárgyilagos politikai megfontolásból a társadalmi és közéleti konszolidáció őszinte támogatójává vált, és a vallási béke fenntartására való törekvésével igyekezett segíteni a Bethlen-kormányok munkáját.⁶

A hercegprimás 1921. november 16-án számolt be a többi katolikus főpásztornak a második királypuccs kapcsán Horthyval történt levélváltásáról. A püspökkari konferencia jegyzőkönyve szerint Csernoch válaszában tartalmát a püspöki kar helyeslőleg vette tudomásul.⁷ Ismerve azonban az értekezleten jelen levő gróf Mikes János szombathelyi és gróf Zichy Gyula pécsi megyés püspök intranzigens legitimista meggyőződését, ezt a helyeslést nem tekinthetjük egyöntetűnek.⁸ Az esztergomi érsek kétségtelenül meglevő jóindulata ellenére egyre erősödött bizonyos katolikus körök protestánsokat bíráló hangja. Ebben a vonatkozásban élen jártak a jezsuiták. A rend jeles tagja, Bangha Béla szerkesztésében megjelenő Magyar Kultúra című katolikus folyóirat különös előszeretettel támogatta a reformált egyházakat. Az 1921. novemberi szám például Czékus Gézától közölt cikket „Protestáns kurzus?” címmel. Ebben a szerző az ország politikai berendezkedését kritizálva a következőket írta: „Ma-holnap [sic!] már nincs is keresztény kurzus: protestáns kurzus van. A 10 miniszter közül a többség protestáns s bezzeg nem lehet azt mondani, hogy kiválóbbak volnának a mellőzött katolikus szakembereknél...”⁹ Czékus és a mögötte állók tehát homlok-egyenest ellenkező módon ítélték meg a helyzetet, mint a hercegprimás. Hamarosan már olyan befolyásos katolikus politikusok is a reformátusok és az evangélikusok irritáló közéleti és hivatali előretöréséről beszéltek, mint Haller István. A volt kultuszminiszter egyháza 1922. március 12-én Sopronban tartott nagygyűlésén kijelentette: „A katolikus öntudat azt jelenti, hogy ebben az országban komolyan akarunk dolgozni, de nem engedjük, hogy kiszorítsanak azokból a pozíciókból, amelyekkel megvédjük a katolikus társadalmat.”¹⁰ Természetesen az ilyen megnyilvánulásokat a megvádolt protestánsok nem hagyták szó nélkül. Amikor Haller 1922 áprilisának elején Győrben megint arra célozgatott, hogy hazánkban gazdaságilag és szellemileg elnyomják a katolikusokat, az evangélikusok megbírálták. Harangszó című hetilapjuk „Karcolatok a hétről” rovatában szemére vetették, hogy valás- és közoktatásügyi miniszterként pontosan ő volt, aki előnyökben részesítette a saját felekezetéhez tartozókat.¹¹ Hallert azonban ez egy cseppet sem zavarta. Az 1922. október 10–

⁵ EPL Cat. B. 3511/1921. Csernoch János levele Horthy Miklósnak 1921. november 6-án.

⁶ Dévényi Ivánné: *Csernoch János tevékenysége az ellenforradalmi rendszer első éveiben*. Századok, 111. évf. (1977) 1. sz. 68–69., 71.

⁷ Beke Margit (szerk.): *A magyar katolikus püspökkari tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1919–1944 között*. I–II. kötet. München–Budapest, 1992. I. 78. (Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae XII–XIII.)

⁸ Mikes János és Zichy Gyula királykérdéssel kapcsolatos álláspontjára vonatkozóan lásd: Kardos József: *Legitimizmus. Legitimista politikusok Magyarországon a két világháború között*. Budapest, 1998. 73–75.

⁹ Magyar Kultúra, 8. évf. (1921) 7. sz. 386.

¹⁰ Nemzeti Újság, 1922. március 14. 2.

¹¹ Harangszó, 1922. április 9. 125.

12-én Budapesten megrendezett XIV. Országos Katolikus Nagygyűlésen arról beszélt, hogy a közhivatalokban és a vezető állásokban növelni kell a katolikusok számát. Protestáns részről villámgyorsan válaszoltak neki. Az 1922. október 12-én szintén a fővárosban ülésező evangélikus egyetemes közgyűlésen Zsigmond Jenő – a Bányai Evangélikus Egyházkerület felügyelője – utasította vissza az exminiszter felvetését.¹²

A reformátusok sajtója és hivatalos egyházi fórumai szintén rendszeresen foglalkoztak az egyes felekezetekhez tartozók érvényesülési lehetőségeivel. Így például az Országos Református Lelkészegyesület (ORLE) 1923. október 18–22-i sárospataki közgyűlésén Baltazár Dezső, a reformátusok tiszántúli egyházkerületének püspöke mutatott rá a tanügyi és hivatali állások „elkatolizálására”. A tanácskozásról részletesen beszámoló katolikus Egyházi Lapok cikkírója ezzel kapcsolatban felháborodottan vetette a gyűlésező kálvinista lelkészek szemére: „Az t képzelik, hogy beültetvén hitsorsosaikat a legmagasabtból kezdve a leglényesebb polcokba és a többibe is csak olyant engedvén, aki »felekezetiileg nem elfogult«, ők diktálnak...?!”¹³ Az ORLE következő években tartott kongresszusain rendszeresen szó volt a vallási közösségek tagjainak egzisztenciális boldogulásáról. Az 1925. augusztus 24-i kecskeméti ORLE-konferencia memorandumot intézett gróf Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszterhez. Az emlékirat rámutatott: „...állami hivatalainkból hitsorsosaink rendszeresen kiszorítottak...”¹⁴ A kultuszminiszter a beadványra adott 1925. decemberi válaszában részletes kimutatásokat közölt a fennhatósága alá tartozó állami intézmények alkalmazottainak felekezeti megoszlásáról. Eszerint a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium személyzete, a budapesti tudományegyetem és a műegyetem tanári kara, az elemi iskolai, gyógypedagógiai, polgári, valamint középiskolai oktatógárda esetében a protestánsok aránya nem érte el az ország népességéből való mintegy 27%-os részesedésüket. A többi egyetem, a gazdasági szakiskolák, a tanító- és óvónőképzők, a polgári iskolai tanár- és tanárnőképzők, a kereskedelmi és művészeti tanintézetek, az Országos Magyar Gyűjteményegyetem és a tanfelügyeleti rendszer alkalmazottai körében viszont meghaladták a 27%-ot.¹⁵ A református egyház vezetése által 1926 februárjában elkészített újabb összefoglaló Klebelsberg adatait felhasználva mondott ismételt kritikát a reformátusoknak az állami oktatási hálózatban adódó munkavállalási esélyeiről.¹⁶

Az 1920-as évek végén az esztergomi érseki aulában elérkezettnek látták az időt, hogy a protestánsok állami és egyéb vezető pozíciókban való felülreprezentáltságának állandó emlegetése után végre tiszta vizet öntsenek a pohárba. Ezért hozzáláttak, hogy pontos adatokat szerezzenek be. Serédi Jusztinián – az új hercegprímás – 1928-ban megbeszélést folytatott Bethlen István miniszterelnökkel a katolikusok számarányáról az állami hivatalokban. Az esztergomi érsek ígéretet kapott a kormányfőtől erre vonatkozóan egy kimutatás elkészítésére.¹⁷ A Bethlen által rendelkezésre bocsátott anyagot 1929. november 3-án iktatták Esztergomban.¹⁸ Ebből kiderült, hogy a reformáció követőinek a vezető állásokban érvényesülő nyomasztó túlsúlyáról szóló híresztelés általánosságban nem helytálló. Az igen alapos összesítés az egyes minisztériumok és a hozzájuk tartozó szakigazgatási szervek ma-

¹² Evangélikus Országos Levéltár. Evangélikus egyetemes közgyűlési jegyzőkönyvek. IV. kötet. Az 1922. október 12-i közgyűlés jegyzőkönyve. 4.

¹³ *A kálvinisták országos tanácskozása*. Egyházi Lapok, 1923. október, 167.

¹⁴ Magyarországi Református Egyház Zsinati Levéltára (a továbbiakban: MREZsL) 2. a. fond. Konventi közigazgatási iratok. II. Ügyviteli iratok. 1904–1952. 97. doboz, b. csomó. 3749/1925.

¹⁵ MREZsL 2. a. fond. II. 97. doboz, b. csomó. 296/1926.

¹⁶ MREZsL 2. a. fond. II. 97. doboz, b. csomó. 846/1926.

¹⁷ *A magyar katolikus püspökkari tanácskozások*, I. 269.

¹⁸ EPL Cat. D/c. 4024/1929.

gas rangban – kedvezőbb fizetési osztályban – levő munkatársainak felekezeti hovatartozását tartalmazza. A teljes kimutatást tanulmányunkhoz csatolva közöljük, a benne szereplő adatok közül a legfontosabbakat pedig az alábbi táblázatba foglaltuk. (A felekezetek összlakosságából való részesedésénél az 1930-as népszámlálás tényeit vettük figyelembe, mert a statisztika elkészülte időben ehhez esik legközelebb.¹⁹⁾

A LEGFONTOSABB VEZETŐ POZÍCIÓKBAN LEVŐ ÁLLAMI TISZTVISELŐK
FELEKEZET SZERINTI SZÁZALÉKOS MEGOSZLÁSA²⁰

	Katolikus	Protestáns	Görögkeleti	Izraelita
A felekezet összlakosságából való részesedése 1930-ban	67,1	27,1	0,5	5,1
Miniszterek	54,5	45,5	0	0
Politikai államtitkárok	33,3	66,7	0	0
Főispánok	67,9	32,1	0	0
Alispánok	60,0	40,0	0	0
Követek	64,3	28,6	7,1	0
Konzulok	77,8	22,2	0	0
Tábornokok	63,4	36,6	0	0
Bírák és ügyészek	60,8	36,5	0,2	2,5
Tankerületi főigazgatók	85,7	14,3	0	0

Ebből az összesítésből látszik, hogy a katolikusok által oly sokat hangoztatott erőteljes protestáns dominancia a legfontosabb állami tisztségek körében a miniszterek, a politikai államtitkárok és az alispánok esetében létezett vitathatatlanul. (Erőteljes dominanciának a teljes népességből való részesedést 10%-nál jobban meghaladó jelenlétet tekintjük.) A fenti táblázatban szereplő egyéb pozíciókban a reformáció követői országos arányszámukat vagy nem lépték túl 10%-nál nagyobb mértékben, vagy el sem érték. Az eredeti dokumentum általunk külön ki nem emelt tisztviselői csoportjainál pedig több esetben érvényesült jelentős katolikus fölény, mint protestáns. Serédi Jusztinián és környezete meglepődhetett, amikor a valós tények kiderültek. Ezért a kimutatást *ad acta* tették, és hallgattak tartalmáról. Az 1930-as évek katolikus sajtójában és egyházi rendezvényein pedig tovább folyt a protestánsok elviselhetetlen pozícióbeli fölényéről szóló propaganda.

A reformált egyházakhoz tartozók nem fogadták el a katolikus vádakat. Az Esztergomban található irat adatai azonban azt is jelzik, hogy a reformátusok és az evangélikusok szintén túloztak, amikor a Rómát követő egyház tagjaitól elszenvedett általános egzisztenciális elnyomásra panaszkodtak. A vezető állami állások tekintetében ez mindenképpen elmondható. Ettől függetlenül az egyszerű emberek szintjén előfordult, hogy hol egyik, hol másik nagy keresztény irányzat hívei szenvedtek valamilyen hátrányt a másik féltől hitbéli meggyőződésük miatt. 1928–1929-ben több ok következtében folyamatossá váltak Ma-

¹⁹ Az 1930. évi népszámlálás. Első rész. Demográfiai adatok községek és külterületi lakóhelyek szerint. I. Általános jelentés. Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat, 83. kötet. Budapest, 1932. 27.; Magyar Statisztikai Évkönyv. Új folyam, LI–LIV. kötet. (1943–1946.) Budapest, 1948. 14.

²⁰ A táblázatban a miniszterek, politikai államtitkárok, alispánok és követek esetében a kimutatás adatközlése alapján általunk kiszámított százalékos megoszlás található. A többi kategóriánál azt az eredeti dokumentum is tartalmazza, de egész százalékokra kerekítve. A római és görög katolikusokra vonatkozó adatokat összesítve tüntettük fel a katolikusok oszlopában. Hasonlóan jártunk el a reformátusok, evangélikusok és unitáriusok esetében, akik együttesen szerepelnek a protestáns megnevezés alatt.

gyarországon a katolikus–protestáns pengeváltások, amelyek során mindkét oldalon szinte állandóan előkerültek a másik féltől elszenvedett egzisztenciális vonatkozású sérelmek. Ennek – no meg Serédi Jusztinián hercegprímás protestánsok iránti ellenszenvének – döntő szerepe lehetett abban, hogy pontosan 1928-ban merült fel Esztergomban az előbb ismertetett adatok beszerzésének gondolata. A felekezeti helyzet 1929-re annyira elmérgesedett, hogy Bethlen István se kerülhette el a megszólalást ebben a kérdésben. A miniszterelnök az Egységes Párt 1929. október 15-én tartott értekezletén kitért a katolikusok és a protestánsok gyászos hazai viszonyára. Ezzel kapcsolatban kijelentette: „Én nem engedhetem meg, hogy a magyar hivatali állások felekezeti szempontok szerint osztassanak szét. Tekintet nélkül arra, hogy ki milyen felekezeti, csak az lehet magyar hivatalnok, de akkor lennie is kell, aki arra megfelelő és érdemeket szerzett.”²¹ Ezek a szavak szépen hangzottak, de a gyakorlatban nem sok eredményük lett. Bethlen állásfoglalásával a katolikus püspökök is foglalkoztak 1929. október 25-én tartott értekezletükön. Serédi Jusztinián nem tartotta kielégítőnek a miniszterelnök nyilatkozatát, mert azt az általánosságok szintjén maradó megfogalmazása miatt a protestánsok a maguk javára értelmezték.²²

Amíg a vezető beosztású állami tisztviselők vallási megoszlásáról készült kimutatást az esztergomi érseki aulában 1929-ben *ad acta* tették, addig ugyanebben az évben napvilágot látott a felekezeti viszonyok egy másfajta elemzése. Ezt Kovács Alajos helyettes államtitkár, a Központi Statisztikai Hivatal igazgatója készítette, s a Magyar Katolikus Almanach harmadik kötetében jelent meg. A tanulmány nagy körültekintéssel mutatta be a magyarországi katolikuság földrajzi elhelyezkedését, demográfiai, foglalkozási, műveltségi és egyéb viszonyait. Kovács nem a legjobb hivatali pozíciókban levőket vizsgálta, hanem az ország teljes lakosságára vonatkozó összegzést közölte. A kereső népelességen belül három kategóriát különített el: a polgárságot (önálló egzisztenciával rendelkezők), az értelmiséget (tisztviselők) és a munkásságot (segédszemélyzet). Ezek felekezeti megoszlásáról az alábbi adatokat közölte:²³

A KERESŐ NÉPESSÉG FŐ CSOPORTJAINAK SZÁZALÉKOS MEGOSZLÁSA FELEKEZETEK SZERINT

	<i>Katolikus</i>	<i>Protestáns</i>	<i>Izraelita</i>	<i>Egyéb és ismeretlen</i>
A felekezethez tartozók részesedése a kereső népelességből	65,4	28,3	5,5	0,8
Polgárság	62,1	31,5	5,6	0,8
Értelmiség	56,0	21,1	22,4	0,5
Munkásság	69,3	26,6	3,3	0,8

A táblázatban olvasható és a tanulmányban még szereplő egyéb tényekből kiindulva Kovács a következő megállapítást tette: „...a katolikusok vagyon és társadalmi helyzet tekintetében kedvezőtlenebb viszonyok között vannak, mint akár a protestánsok, akár különösen a zsidók.”²⁴ Nincs okunk kételkedni a hozzáértő szakember kimutatásának hitelességében. Ennek alapján azt mondhatjuk, hogy a katolikusok azon állítása, ami a magas rangú közhivatalok betöltőire vonatkozóan az Esztergomban található 1929-es statisztikában általánosságban nem igazolódott, fő vonásaiban helytállóan bizonyult a népelesség egésze tekintetében. A lakosság protestáns részének általában véve jobb egzisztenciális és pozícióbeli hely-

²¹ A miniszterelnök és a felekezeti béke. Kálvinista Szemle, 1929. október 19. 342.

²² A magyar katolikus püspökkari tanácskozások, I. 269–270.

²³ Kovács Alajos: *A katolikusok statisztikája Csonka-Magyarországon*. Magyar Katolikus Almanach, 3. évf. (1929) 909.

²⁴ Kovács: *A katolikusok statisztikája*, 909.

zetét azonban a katolikusság oldaláról igen gyakran eltúlozták. A Horthy-korszak katolikus sajtójában és egyházi rendezvényein sokszor írtak és beszéltek úgy a reformáció hazai követőiről, mint akik elnyomják és szemérmetlenül kihasználják az ország legnagyobb vallási közösségét.

A világgazdasági válság hatására megnövekvő munkanélküliség következtében az 1930-as évek első felében a korábbinál is élesebb küzdelem zajlott az álláshoz jutási lehetőségek körül. Ennek felekezeti vonatkozásban szintén érzékelhetőek voltak a kihatásai. 1932. szeptember 11-én Shvoy Lajos székesfehérvári megyés püspök egy katolikus népgyűlésen ismételt az követelte, hogy egyházának tagjai kapjanak nagyobb egzisztenciális érvényesülési teret. Erre a protestáns választ a Dunáninneni Evangélikus Egyházkerület 1932. szeptember 14–16-án tartott közgyűlésén adták meg, amely éppen a főpap székvárosában zajlott. Sztranyavszky Sándor egyházkerületi felügyelő Shvoy beszédére utalva határozottan elutasította azt a törekvést, amely „a kenyérhez való jogot” a katolikusságnak akarja kisajátítani.²⁵ Ravasz László – a Dunamelléki Református Egyházkerület lelkesi irányítója – szintén több alkalommal foglalkozott a szóban forgó kérdéssel. A Református Élet című hetilap 1934. december 1-jei száma részleteket közölt Ravasz éves püspöki jelentéséből. A nagy tekintélyű egyházi vezető úgy látta, hogy minden hivatali tisztség betöltésénél vallási közösségek mérkőznek egymással. Szerencsétlen és káros dolognak tartotta katolikus részről a felekezeti arányosítás mindenáron való erőltetését olyan állások esetében, amelyek odaitélésénél a szakértelem meglétének kellene döntenie.²⁶ A katolikusok azonban rendületlenül bírálták tovább a reformáció egyházaihoz tartozókat, amiért azok kisajátítják a jövedelmező pozíciókat. Ezt hangoztatta Bangha Béla is 1935. január 23-án Kiskunhalason. Az *Actio Catholica* keretében rendezett gyűlésen felszólaló neves jezsuita szerzetes a tőle megszokott kiméretlenséggel támadta a protestánsokat. Kijelentette, hogy mind helyi, mind országos szinten: „Zsellérként kezelnek akkor, amikor nekünk kellene gazdáknak lenni.”²⁷ Ezután összefogásra buzdította hallgatóit, mert csak így vehetik fel sikeresen a harcot az őket elnyomó reformátusok és evangélikusok ellen. Bangha beszéde kapcsán a Református Élet 1935. február 2-i száma felemelte szavát a „jezsuita gerilla-harc” ellen, elutasítva a vádaskodást. A katolikusság háttérbe szorítottságának témája az 1935. szeptember 29. és október 1. között Budapesten tartott XXVI. Országos Katolikus Nagygyűlésen szintén előkerült. Ugyanis Huszti József egyetemi tanár felszólalásában azt sürgette, hogy a magyar katolikus értelmiség kapja meg az őt megillető helyet hazánk társadalmában. Erre reagálva a Református Élet 1935. október 5-i számában Péter János rámutatott, hogy számos területen éppen a protestáns intelligencia szenved hátrányt Magyarországon. Erre példaként hozta fel, hogy a közelmúltban pozíciójukba került tankerületi főigazgatók közül hat katolikus, egy református és egy evangélikus.²⁸

1936 nyarán egy egyetemi tanári állás körül csaptak össze az indulatok. Az történt, hogy a Pázmány Péter Tudományegyetem Elme- és Ideggyógyászati Tanszékére pályázók közül a református Benedek László kapott kinevezést a katolikus jelölttel szemben. Az eset kapcsán Glattfelder Gyula csanádi megyés püspök nyilvánosan tiltakozott. A főpap bírálatára válaszoló Hóman Bálint kultuszminiszter kifejtette, hogy az egyetem állami intézmény, ezért oktatóinak kiválasztásánál nem lehet döntő a vallásuk. Hóman pártatlan állásfoglalását a

²⁵ A dunáninneni evang. egyházkerület közgyűlése. Harangszó, 1932. szeptember 25. 311.

²⁶ A felekezeti közti élet gyakorlati követelményei. Dr. Ravasz László püspöki jelentéséből. Református Élet, 1934. december 1. 386.

²⁷ Bangha jezsuita páter Kiskunhalason. Református Élet, 1935. február 2. 38.

²⁸ Péter János: A római katholicizmus önmagáról. Református Élet, 1935. október 5. 320.

protestánsok megnyugvással vették tudomásul.²⁹ A katolikus főpásztorok azonban különösen nehezményezték a híveik közé tartozó miniszter nyilatkozatát. Ők ugyanis állandóan azt hangoztatták, hogy a budapesti tudományegyetem a jogfolytonosság következtében egyházi jellegű intézmény. Ezért az 1936. október 7-i püspökkari értekezleten úgy határoztak, hogy komoly hangú átiratot intéznek Hómanhoz. Ebben nyomatékosan kérik, hogy a jövőben a fentihez hasonló eset ne forduljon elő.³⁰ A keresztény felekezetek között az egyháztagjaik érvényesülési lehetőségeit illetően folyó torzsalkodás az 1930-as és az 1940-es évek fordulóján visszacsatolt területekre is áttért. Ezt példázza a roznói püspökség hazánkhoz visszakerült része katolikus papságának és tanítóságának 1938. december 29-i memoranduma. A magyar kormányhoz benyújtott emlékirat pontokba foglalta össze megfogalmazóinak kívánságait. Az egyik arra vonatkozott, hogy a hivatalok betöltőinek vallási megoszlását hozzák összhangba az egyes felekezetek országos részarányával.³¹

Az 1940-es évek elején egy nagy jelentőségű államjogi és politikai esemény kapcsán az általunk tárgyalt vonatkozásban szintén szerepet kaptak a felekezeti szempontok. Horthy István 1942. február 19-i kormányzóhelyettesé választásáról van szó. A legitimisták és a katolikus egyházi vezetők dinasztikus törekvést láttak ebben a lépésben. Igazuk volt, hiszen Horthy Miklós ezen az úton próbálta biztosítani, hogy fia kövesse őt hivatalában. Bár a kormányzóhelyettesről szóló 1942. évi II. törvény nem tartalmazott automatikus utódlási jogot, a kormányzó mégis úgy vélhette, hogy ebből a pozícióból könnyen léphet helyére gyermeke.³² A katolikus főpásztoroknak komoly fenntartásai voltak a kormányzóhelyettesválasztás tekintetében. Serédi Jusztinián feljegyzésben örökítette meg az eseménnyel kapcsolatos véleményét és magatartását. A hercegprímás részben azért szerette volna elkerülni Horthy István megválasztását, mert az újabb akadályt jelentett egy esetleges Habsburg-restauráció számára. Másrészt kifogásai voltak életmódját, református vallását és katolikus feleségével kálvinista szertartás szerint kötött házasságát illetően.³³ Ennek ellenére a nagyobb baj – a német beavatkozás vagy az ország belső rendjének megingása – elkerülése miatt végül főpaptársai nagy részével együtt elfogadta a kormányzóhelyettes személyét. Horthy Miklós emlékirataiban azt írta, hogy Serédi azok közé tartozott, akik kizárólag fiát tartották alkalmasnak a magas posztra.³⁴ Ez az állítás nyilvánvalóan nem helytálló. Az érsek egyébként Horthy István 1942. augusztus 20-án bekövetkezett halálát követően minden erejével részt vett annak megakadályozásában, hogy a kormányzó csecsemő unokájából kormányzóhelyettest, netalán királyt kreáljanak.³⁵

Az 1919 és 1945 közötti időszakot Magyarországon végigkísérték a katolikusok és a protestánsok vitái híveik érvényesülési lehetőségeiről. A második világháború éveiben ezek vesztettek korábbi hevességükből, azonban nem szűntek meg teljesen. A Horthy-korszak úgy zárult le, hogy a sok energiát felemésztő, meddő felekezeti küzdelmek ezen részét sem sikerült nyugvópontra juttatni.

²⁹ *Ismét egy jellemző eset.* Harangszó, 1936. augusztus 16. 274.

³⁰ *A magyar katolikus püspökkari tanácskozások*, II. 126.

³¹ EPL Cat. D/c. 409/1939.

³² Püski Levente: *A Horthy-rendszer (1919–1945)*. H. n. [Budapest], 2006. 28–29.

³³ Orbán Sándor – Vida István (szerk.): *Szerédi Jusztinián hercegprímás feljegyzései 1941–1944*. Budapest, 1990. 13., 56–58.

³⁴ Horthy Miklós: *Emlékirataim*. Szerk.: Antal László. Budapest, 1990. 259.

³⁵ *Szerédi Jusztinián hercegprímás feljegyzései*, 56., 77–104. Serédi arra is utal, hogy bizonyos híresztelések szerint Ravasz László volt az egyik fő kezdeményezője a csecsemő kormányzóhelyettesé választásának vagy királlyá koronázásának. A református püspök ezt visszaemlékezésében határozottan cáfolta. Vö.: Ravasz László: *Emlékezéseim*. Budapest, 1992. 161.

KIMUTATÁS A VEZETŐ ÁLLÁSBAN LEVŐ ÁLLAMI TISZTVISELŐK VALLÁSI MEGOSZLÁSÁRÓL*

A kormányzati ágazat és státusz megnevezése	Római katolikus	Református	Evangelikus	Görög katolikus	Görögkeleti	Unitárius	Izraelita	Egyéb	ÖSSZESEN
Miniszterek	5	2	3	1					
Politikai államtitkárok	3	3	3						
Kormányzói Kabinetiroda	1								
Kormányzói Kabinetiroda (katonai)	1								
Legfőbb Állami Számvevőszék elnöke	1								
Legfőbb Állami Számvevőszék alelnöke	1								
I. Miniszterelnökség									
A) KÖZPONT									
1. Fogalmazási szak									
IV. fizetési osztály	1								1
V. fizetési osztály	3		1						4
VI. fizetési osztály	4	1	1						6
Összesen	8 73%	1 9%	2 18%						11
2. Irodakezelési szak									
VII. fizetési osztály (főigazgató)	1								1
IX. fizetési osztály (igazgató)	1								1
Összesen	2 100%								2
B) FŐVÁROSI KÖZMUNKÁK TANÁCSA									
1. Fogalmazási és mérnöki szak									
III. fizetési osztály	1								1
V. fizetési osztály	1	1							2
VI. fizetési osztály	2								2
Összesen	4 80%	1 20%							5

A kormányzati ágazat és státus megnevezése	Római katolikus	Református	Evangélikus	Görög katolikus	Görögkeleti	Unitárius	Izraelita	Egyéb	ÖSSZESEN
<i>2. Számvevőségi szak</i>									
VIII. fizetési osztály (főnök)	1 100%								1
<i>3. Irodakezelési szak</i>									
VII. fizetési osztály (főnök)				1 100%					1
II. Külügyminisztérium									
A) KÖZPONT ÉS KÜLKÉPVISELET									
<i>1. Fogalmazási szak</i>									
V. fizetési osztály	5	1		1					7
VI. fizetési osztály	9	2		1					12
Összesen	14 74%	3 16%		2 10%					19
<i>2. Diplomáciai testület</i>									
Követek	9	1	3		1				14
V. fizetési osztály	6								6
VI. fizetési osztály	9	1	1						11
Összesen	24 77%	2 7%	4 13%		1 3%				31
<i>3. Konzuli státus</i>									
V. fizetési osztály	2								2
VI. fizetési osztály	5		2						7
Összesen	7 78%		2 22%						9
B) SZÁMVEVŐSÉG									
VI. fizetési osztály			2						2
VII. fizetési osztály	2								2
Összesen	2 50%		2 50%						4
C) IRODAKEZELÉSI SZAK									
VII. fizetési osztály	5								5
VIII. fizetési osztály	8	3	4		1				16
Összesen	13 62%	3 14%	4 19%		1 5%				21

A kormányzati ágazat és státus megnevezése	Római katolikus	Református	Evangélikus	Görög katolikus	Görögkeleti	Unitárius	Izraelita	Egyéb	ÖSSZESEN
III. Belügyminisztérium									
A) KÖZPONT									
1. Fogalmazási szak									
IV. fizetési osztály	3								3
V. fizetési osztály	6	2	1		1				10
VI. fizetési osztály	4	1	1						6
Összesen	13 69%	3 16%	2 10%		1 5%				19
2. Irodakezelési szak									
VII. fizetési osztály	1								1
VIII. fizetési osztály	3	2							5
Összesen	4 67%	2 33%							6
B) FŐISPÁNOK	19 68%	6 21%	3 11%						28
C) VÁRMEGYEI TISZT- VISELŐK									
1. Fogalmazási szak									
Alispán	15	6	1			3			25
Árvaszéki elnök	14	11							25
Tiszti főügyész	13	11	1						25
Tiszti főorvos	15	5	5						25
Főszolgabíró	92	42	19						153
Összesen	149 59%	75 30%	26 10%			3 1%			253
2. Irodakezelési szak									
VII. fizetési osztály	5	1	1						7
VIII. fizetési osztály	50	18	3	1			1		73
Összesen	55 69%	19 24%	4 5%	1 1%			1 1%		80
D) ÁLLAMRENDŐRSÉG									
1. Fogalmazási szak									
Budapesti főkapitány			1						1
Kerületi főkapitányok és főkapitány-helyet- tesek	8	1	1						10

A kormányzati ágazat és státus megnevezése	Római katolikus	Református	Evangélikus	Görög katolikus	Görögkeleti	Unitárius	Izraelita	Egyéb	ÖSSZESEN
Rendőr-főtanácsosok	31	6	4	1					42
Rendőrtanácsosok	15	3	5						23
Rendőrkapitányok	10	6	1						17
Rendőrfogalmazók	6	2	1						9
Rendőr-segédfogalmazó	1								1
Összesen	71 69%	18 17%	13 13%	1 1%					103
<i>2. Felügyelői szak</i>									
Budapesti rendőr-főparancsnok	1								1
Rendőr-főfelügyelők	31	7	3	2					43
Rendőrfelügyelők	19	5	2						26
Rendőr-segédfelügyelő			1						1
Összesen	51 72%	12 17%	6 8%	2 3%					71
<i>3. Detektívtestület</i>									
Detektív-főfelügyelő	28	11	2	1					42
Detektívfelügyelő	61	11	6	3	1		3		85
Összesen	89 69%	22 18%	8 6%	4 3%	1 1%		3 3%		127
<i>4. Orvosi kar</i>									
Főorvos			1						1
Rendőrorvos-főtanácsos	4								4
Rendőrorvos-tanácsos	6	1	1					1	9
Kerületi rendőrorvos	4	1	1					2	8
Összesen	14 63%	2 9%	3 14%					3 14%	22
<i>5. Irodakezelési tisztviselők</i>									
VII. fizetési osztály	1	3	3	1					8
VIII. fizetési osztály	13	7	2	1				1	24
Összesen	14 44%	10 31%	5 16%	2 6%				1 3%	32
<i>6. Főállatorvos</i>									
	1 100%								1

A kormányzati ágazat és státus megnevezése	Római katolikus	Református	Evangélikus	Görög katolikus	Görögkeleti	Unitárius	Izraelita	Egyéb	ÖSSZESEN
E) CSENDŐRSÉG									
Altábornagy csendőrségi felügyelő	1								1
Tábornok csendőrségi felügyelőhelyettes	1								1
Beosztott tábornok	1								1
Ezredes	10		1						11
Alezredes	4								4
Őrnagy	36	6	4			1			47
Gazdászati őrnagy	2								2
Összesen	55 82%	6 9%	5 8%			1 1%			67
F) NÉPGONDOZÓ KIRENDELTSÉGEK									
IV. fizetési osztály	1								1
V. fizetési osztály	8	1							9
VI. fizetési osztály	9	2	4						15
VII. fizetési osztály	5								5
VIII. fizetési osztály	1								1
Összesen	24 78%	3 10%	4 12%						31
G) EGYESÍTETT BELÜGYMINISZTERI SZÁMVEVŐSÉG									
V. fizetési osztály				1					1
VI. fizetési osztály	8	1	1						10
VII. fizetési osztály	16	6	3						25
Összesen	24 67%	7 19%	4 11%	1 3%					36
IV. Pénzügyminisztérium									
Központ									
Pénzügyigazgatók	27	14	4						45
Földadó-nyilvántartási kataszteri helyszíni felügyelők	1	2							3
Földmérési felügyelők	10		1						11
Bányakapitányok	4								4

A kormányzati ágazat és státus megnevezése	Római katolikus	Református	Evangélikus	Görög katolikus	Görögkeleti	Unitárius	Izraelita	Egyéb	ÖSSZESEN
Adóhivatali vezetők	97	14	11			2	9		133
Központi vámigazgató és fővámhivatal-vezetők	33	6	2				1		42
Dohánybeváltó hivatali, dohánygyári és dohányáruraktári vezetők	35	13	5			1			54
Sóhivatalok főnökei	5	1							6
Bányahatósági főnökök	4		4			1			9
Állami Nyomda igazgatója						1			1
<i>Összesen</i>	216 70%	50 16%	27 9%			5 2%	10 3%		308 ^a
V. Kereskedelemügyi Minisztérium									
A) KÖZPONT									
<i>1. Fogalmazási szak</i>									
Szakosztályfőnökök (a IV; V. és VI. fizetési osztályban)	12 54%	5 23%	4 18%				1 5%		22
<i>2. Számvevőség</i>									
Számvevőségi igazgató és osztályvezetők	6 86%						1 14%		7
B) KÜLSŐ HATÓSÁGOK									
<i>1. Szabadalmi Bíróság elnöke</i>	1 100%								1
<i>2. Vasúti és Hajózási Felügyelőség elnöke és osztályfőnökei</i>	3 100%								3
<i>3. Központi Statisztikai Hivatal igazgatója és helyettes igazgatója</i>	1 50%	1 50%							2
<i>4. Központi Mértékügyi Intézet igazgatója</i>	1 100%								1
<i>5. Államépítészeti hivatalok főnökei</i>	11 42%	9 34%	3 12%				3 12%		26
<i>6. Budapesti Iparfelügyelőség főnöke</i>		1 100%							1

A kormányzati ágazat és státus megnevezése	Római katolikus	Református	Evangélikus	Görög katolikus	Görögkeleti	Unitárius	Izraelita	Egyéb	ÖSSZESEN
7. Állami Munkaközvetítő Hivatal főnöke	1 100%								1
8. Technológiai és Anyagvizsgáló Intézet igazgatója	1 100%								1
9. Ipari és kereskedelmi szakoktatási intézetek igazgatói	7 44%	5 31%	3 19%				1 6%		16
10. Magyar Királyi Államvasutak									
Elnök			1						1
Igazgatók és igazgatóhelyettesek	9	2	4						15
Üzletigazgatók	4	3	1						8
Összesen	13 54%	5 21%	6 25%						24
VI. Földművelésügyi Minisztérium^{II}									
A) KÖZPONT									
1. Fogalmazási szak	58 62%	14 15%	18 19%	4 4%					94
2. Számvevőszégi tisztviselők	89 73%	13 11%	14 11%	1 1%	2 2%	2 2%			121
3. Irodakezelési tisztviselők	67 68%	21 21%	9 9%	1 1%	1 1%				99
B) KÜLSŐ HATÓSÁGOK									
1. Erdőmérnökök	129 63%	30 15%	42 20%	2 1%		2 1%			205
2. Gazdasági felügyelőségek	65 55%	32 27%	19 16%	1 1%	1 1%				118
3. Állatorvosok	142 60%	24 10%	22 9%	2		1	49 20%		240
				Σ 1%					
4. Állatorvosi Főiskola	15 60%	5 20%	5 20%						25
5. Gazdasági akadémiák	25 56%	10 22%	8 18%	1 2%		1 2%			45
6. Alsófokú szakoktatás	33 56%	19 32%	4 7%			3 5%			59
7. Vízügyi mérnökök	69 67%	10 10%	20 19%		1 1%	2 2%		1 1%	103

A kormányzati ágazat és státus megnevezése	Római katolikus	Református	Evangélikus	Görög katolikus	Görögkeleti	Unitárius	Izraelita	Egyéb	ÖSSZESEN
8. Vízügyi műszaki személyzet	4 66%	2 34%							6
9. Szőlészet és borászat	13 52%	7 28%	4 16%			1 4%			25
10. Kísérletügyi személyzet	82 68%	19 16%	14 12%			1	3	1	120
						Σ 4%			
11. Gazdasági műszaki hivatali személyzet	14 93%	1 7%							15
12. Jóságigazgatósági személyzet	4 50%	2 25%	2 25%						8
13. Statisztikai személyzet	4 80%	1 20%							5
14. Háziipari személyzet	8 100%								8
15. Gazdasági munkáspénztári személyzet	12 63%	3 16%	4 21%						19
16. Mezőgazdasági birtokok személyzete	52 58%	22 24%	14 16%			1 1%		1 1%	90
VII. Népjóléti és Munkaügyi Minisztériumⁱⁱⁱ									
A) KÖZPONT									
1. Fogalmazási szak									
Jogi fogalmazók	35	12	3			1			51
Orvosok	4	4	4			1			13
Mérnökök	9		2						11
Összesen	48 64%	16 21%	9 12%			2 3%			75
2. Számvevőszégi szak	100 75%	18 13%	12 9%	1 1%		2 2%			133
3. Irodakezelési szak	37 70%	12 22%	3 6%				1 2%		53
4. Közegészségügyi orvosok, igazgatók, mérnökök	2 50%	1 25%	1 25%						4
5. Egészségügyi intézmények orvosai	20 54%	8 22%	3 8%	1 3%		1 3%	4 10%		37
6. Gyermekvédelmi orvosok	11 46%	7 30%	1 4%			1 4%	4 16%		24

A kormányzati ágazat és státus megnevezése	Római katolikus	Református	Evangélikus	Görög katolikus	Görögkeleti	Unitárius	Izraelita	Egyéb	ÖSSZESEN
B) KÜLSŐ HATÓSÁGOK									
<i>1. Országos Munkásbiztosító Intézet</i>	708 71%	154 16%	60 6%	15	1	9 1%	45 4%		992
				Σ 2%					
<i>2. Országos Gyermekvédő Liga</i>	46 63%	10 14%	7 10%	1 1%			9 12%		73
<i>3. Országos Stefánia Szövetség</i>	50 68%	19 26%	1	1		1	1		73
				Σ 6%					
VIII. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium^{iv}									
A) KÖZPONT									
<i>1. Fogalmazási szak</i>	5 ^v 100%								5
	45 71%	9 14%	6 10%	3 5%					63
<i>2. Számvevőségi szak</i>	154 83%	18 10%	5 3%	4			3		184
				Σ 4%					
<i>3. Irodakezelési szak</i>	89 77%	14 12%	9 8%		4 3%				116
B) KÜLSŐ HIVATALOK									
<i>1. Tankerületi főigazgatók</i>	6 86%	1 14%							7
<i>2. Középiskolai igazgatók</i>	48 81%	6 10%	5 9%						59
<i>3. Királyi tanfelügyelők</i>	17 63%	7 25%	1 4%	2 8%					27
<i>4. Polgári iskolai igazgatók</i>	104 71%	30 20%	8 5%	3 2%		1	2		148
						Σ 2%			
<i>5. Kereskedelmi iskolai igazgatók</i>	1 ^{vi} 100%								1
	7 64%	2 18%	2 18%						11
<i>6. Tanító-, tanítónő- és óvónőképző igazgatók</i>	1 ^{vii} 50%	1 ^{viii} 50%							2
	10 67%	2 13%	2 13%	1 7%					15

A kormányzati ágazat és státus megnevezése	Római katolikus	Református	Evangélikus	Görög katolikus	Görögkeleti	Unitárius	Izraelita	Egyéb	ÖSSZESEN
IX. Honvédelmi Minisztérium									
<i>Tábornokok</i>	45 64%	13 18%	12 17%			1 1%			71
X. Igazságügyi Minisztérium									
<i>Bírák és ügyészek</i>	1074 59%	500 27%	149 8%	44 2%	5 1%	22 1%	46 2%		1840
<i>Bírósági titkárok, jegyzők és joggyakornokok</i>	376 59%	176 28%	47 7%	15 2%	2 1%	16 2%	5 1%		637

* EPL Cat. D/c. 4024/1929. A kimutatás könnyebben érthetősége miatt a benne foglaltakhoz a következőket szükséges hozzáfűzni: Az egyes minisztériumok szervezetén belül feltüntetett fogalmazási szakba azok a hivatalnokok tartoztak, akik az ügyek érdemi elintézésében vettek részt. Az iradakezelési szakon dolgozók az iratok kezelését végezték és a minisztérium belső működésének gyakorlati feltételeit biztosították. A számvévségi szak alkalmazottai a pénzügyi műveletekkel foglalkoztak, azok szabályosságára felügyeltek, róluk statisztikai és más kimutatásokat készítettek, valamint ellátták a könyvelési teendőket. A minisztériumokban dolgozó és egyéb állami tisztviselőket a Horthy-korszakban tizenegy – római számokkal jelzett – fizetési osztályba sorolták. Ezek közül az I. volt a legmagasabb. A fizetések nagysága az osztályok számának növekedésével csökkent. A kimutatás eredeti szövegét a mai helyesírásnak és szóhasználatnak megfelelően javítottuk. A táblázathoz csatolt alábbi magyarázó jegyzetek annak készítőjétől származnak.

ⁱ Központ nélkül.

ⁱⁱ A Földművelésügyi Minisztérium nem a vezetőkre, hanem a minisztérium fennhatósága alá tartozó összes tisztviselőre vonatkozó adatokat közölte.

ⁱⁱⁱ A Népjelölti és Munkaügyi Minisztérium nem a vezetőkre, hanem a minisztérium fennhatósága alá tartozó összes tisztviselőre vonatkozó adatokat közölte.

^{iv} A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium központjára vonatkozólag nem a vezetők, hanem az összes tisztviselő adatait közölték.

^v Mérnökök.

^{vi} Főigazgató.

^{vii} Főigazgató.

^{viii} Főigazgató.

ZSOLT GICZI

Denominational Debates about the Career Opportunities of Catholics and Protestants in the Horthy Era

The relations of Catholics and Protestants were characterized by a unique duality in the Horthy era. On the one hand, the two religious camps made attempts to maintain denominational peace and cooperation, but on the other, they were often engaged in conflict. One of the main reasons leading to the conflicts between the Catholic and the Reformed camp were the career opportunities of those belonging to a given denomination. In the years between 1919 and 1945, the Catholics and the Protestants mutually accused each other of usurping well paid public offices as well as military, research and other positions. Many leaders of the Catholic group resented that Miklós Horthy, the regent of a predominantly Catholic country, was a Calvinist. Moreover, the prime ministers had also been Protestants for a quite long period.

The Catholic camp strove to substantiate with statistical data that the Reformed religion was overrepresented in public offices. To that end the archbishop of Esztergom, Jusztinián Serédi solicited the prime minister Count István Bethlen in 1928 to have an official report compiled about the religious affiliations of leading state officials. The document was finished in 1929 and is currently held in the archives of the Esztergom archbishopric – now we publish it as an appendix to our paper. The report bears witness to the fact that strong Protestant dominance, as insisted by the Catholics, was apparent among ministers, undersecretaries and *alispáns* at the end of the 1920s. But in other leading public positions Catholic dominance was more typical. The Catholic church leaders must have been surprised to face the facts – and as a result, the report was never published. Still: the propaganda about the unbearable dominance of Protestants in the public services prevailed in the Catholic press as well as at church events throughout the 1930s.

However, if, beside the most important public offices, we look at the entire population of the country it turns out that the Catholic grievances were more justifiable. As statistics shows that at the time Catholics in general were living in less favorable financial and social conditions in Hungary than Calvinists or Lutherans. But the alleged overall advantage of Protestants as far as general living condition and positions were concerned, were very often exaggerated by the Catholic camp in the Horthy era.